ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

O‘zbek xalq dostonlarida mifologik motivlar va ularning oqinlar tomonidan talqini

Kosimov Ruslan Kobuljon o‘g‘li
Andijon davlat pedagogika instituti
Filologiya fakulteti ona tili va adabiyoti:
qirg‘iz tili va adabiyoti yo‘nalishi 2-kurs 201-guruh

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek xalq dostonlarida uchraydigan mifologik motivlar, ularning ma’nosi va oqinlar tomonidan kuylanishi badiiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda "Alpomish", "Go‘ro‘g‘li", "Rustamxon", "Avazxon" kabi dostonlar asos qilib olinib, ularning zamiridagi arxetipik timsollar – ajdaho, dev, pari va boshqa mifologik obrazlar oqinlar ijodida qanday yangicha ma’noda qayta talqin qilinayotgani ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: xalq dostonlari, mifologik motiv, oqinlik san‘ati, badiiy timsollar, folklor, ajdaho, pari, dev, arxetip, og‘zaki ijod

Abstract: This article provides an artistic analysis of mythological motifs found in Uzbek folk epics, their meanings, and how they are sung by bards. The study is based on epics such as "Alpomish," "Go'ro'g'li," "Rustamxon," and "Avazxon," and reveals how the archetypal images underlying them - dragons, giants, fairies, and other mythological figures - are reinterpreted with new meanings in the works of bards.

Keywords: folk epics, mythological motif, the art of bard poetry, artistic imagery, folklore, dragon, fairy, giant, archetype, oral tradition

Аннотация: В данной статье проводится художественный анализ мифологических мотивов, встречающихся в узбекских народных дастанах, их значения и воспевания акынами. В основу исследования положены такие дастаны, как "Алпамыш," "Гороглы," "Рустамхон," "Авазхон." Раскрывается, как в творчестве акынов по-новому переосмысливаются лежащие в их основе архетипические образы - дракон, див, пери и другие мифологические персонажи.

Ключевые слова: народные дастаны, мифологический мотив, искусство акына, художественные образы, фольклор, дракон, пери, див, архетип, устное творчество

Kirish

O‘zbek xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va mazmunan serqirra janrlaridan biri bu dostonlardir. Dostonlar orqali xalq o‘z tarixini, orzu-umidlarini, ijtimoiy kurashlarini, axloqiy me‘yorlarini saqlab kelgan. Ayniqsa, dostonlarda aks etgan mifologik motivlar bu asarlarning ildizi naqadar qadimiy e‘tiqod va dunyoqarashlar bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Dev, ajdaho, pari, sehrgar, sirli qushlar va boshqa timsollar dostonlarda muhim rollarni bajaradi.

Oqinlar esa bu dostonlarni avloddan-avlodga yetkazuvchi, ularni zamonaviy tinglovchi ongiga moslashtirib talqin qiluvchi badiiy vositachilardir. Ular dostonlarni faqat yodlab aytmagan, balki o‘z shaxsiy badiiy didi, hayotiy tajribasi va xalq kayfiyatidan kelib chiqib, yangi ma’no va ranglar bilan boyitib aytganlar. Shu nuqtai nazardan, dostonlarda uchraydigan mifologik motivlarning oqinlar ijodidagi talqini o‘rganilishi bugungi adabiy-folkloriy tadqiqotlar uchun dolzarbdir.

Usul

Ushbu maqolani yozishda sifatli tahliliy metod asos qilib olindi. Xususan, quyidagi dostonlar asosiy tahlil obyektlari sifatida tanlandi:

- "Alpomish"
- "Go‘ro‘g‘li"

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

- "Rustamxon"
- "Avazxon"

Har bir doston misolida uchraydigan mifologik obrazlar (dev, ajdaho, pari, afsonaviy qushlar) kontekstual yondashuv asosida tahlil qilindi. Shuningdek, ushbu obrazlarning oqinlar ijodida qanday poetik tus olgani, ularning badiiy-falsafiy mazmuni adabiy-tarixiy nuqtai nazardan baholandi. Qo‘shimcha manba sifatida xalq og‘zaki ijodi bo‘yicha to‘plamlar va zamonaviy folklorshunoslik tadqiqotlariga murojaat qilindi.

Natijalar

Ajdaho obrazining talqini:

"Alpomish" dostonida ajdaho xavf-xatarning, yovuz kuchning, xalq dushmanining ramzidir. U bilan kurash Alpomishning jasoratini, milliy qahramon sifatida shakllanishini ko‘rsatadi.

Oqinlar bu ajdaho obrazini nafaqat jismoniy xavf, balki ichki ziddiyat, nafs, zo‘ravonlik timsoli sifatida ham talqin qilishadi.

1. **Dev va jin obrazlari:**

"Go‘ro‘g‘li" dostonida devlar insoniyatga qarshi kuchlar, yovuzlik vakillari sifatida ishtirok etadi.

Ayrim oqinlar ularni ijtimoiy zulm, zolim podsholarning ramziy ifodasi sifatida talqin qilgan.

2. **Pari va afsonaviy ayol obrazlari:**

Pari obrazlari dostonlarda ko‘pincha orzu-umid, go‘zallik va najot timsoli bo‘lib xizmat qiladi.

"Rustamxon" dostonida pari yurakdagi muhabbat, ilohiy nur manbai sifatida talqin etiladi.

Oqinlar bu obraz orqali ayolning ijtimoiy mavqei, mehribonligi va fidoyiligini ta’kidlagan.

3. **Afsonaviy qush va hayvon obrazlari:**

Dostonlarda burgut, tulpor, simurg‘ kabi hayvonlar e‘tiqodiy-ma’naviy ramz sifatida ishtirok etadi.

Simurg‘ ko‘pincha najot, ruhiy yo‘lboshchi sifatida chiqadi. Oqinlar bu obrazni inson qalbining yorug‘likka intilishi sifatida sharhlashgan.

Muhokama

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, xalq dostonlarida mavjud mifologik obrazlar qadimiy turkiy e‘tiqodlar, tengriyo‘lik, zardushtiylik, va islomgacha bo‘lgan davr tasavvurlari bilan bevosita bog‘liq. Bu obrazlar faqat badiiy vosita emas, balki xalq tafakkurining, dunyoqarashining timsollaridir.

Oqinlar ushbu timsollarni o‘z ijodida talqin qilarkan, ularga yangi ma’no, davrga mos ijtimoiy-falsafiy ranglar beradi. Masalan, ajdaho obrazini ayrim oqinlar sovet davrida mustabid tuzum, xalqni ezayotgan kuchlar sifatida ramziy ma’noda kuylashgan.

Pari obrazida esa ko‘pincha ayol idealining badiiy talqini mujassam bo‘lgan. U ko‘ngil orzusi, muhabbat, hayotga ishonchni ifodalaydi. Shuningdek, dev va jin obrazlari orqali oqinlar xalqning ijtimoiy muammolari, zulm, adolatsizlikka qarshi noroziliklarini bildirganlar.

Oqinlar bu dostonlarni faqat xotira sifatida emas, balki dolzarb ijtimoiy voqeliklar bilan uyg‘unlashtirib, yangi asarlar yaratganlar. Ularning ijodida mifologik motivlar har doim tirik, hayotiy va mazmunli bo‘lib kelgan.

Xulosa

O‘zbek xalq dostonlaridagi mifologik motivlar xalqning qadimiy dunyoqarashi, ma’naviy qadriyatlari va axloqiy ideallarining badiiy aksidir. Oqinlar esa bu motivlarni faqat saqlab qolgan emas, balki ularni zamonaviy sharoitga moslab, qayta talqin qilgan, xalq ongida doimiy yashab turuvchi arxetiplarga aylantirgan.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

Dostonlardagi ajdaho, dev, pari, afsonaviy qushlar obrazlari bugun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Ular hayotiy voqeliklar, ichki kechinmalar, ijtimoiy kurashlar ramzi sifatida hozirgi adabiyotda ham ishlatilmoqda. Oqinlar ijodini o‘rg anish esa ushbu obrazlarning poetik funksiyalarini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Kelgusida dostonlardagi mifologik motivlarni gender, psixoanaliz yoki madaniyatshunoslik asosida o‘rganish, ularni xalq mentaliteti va tarixiy tafakkur kontekstida tahlil qilish ilmiy adabiyotga muhim hissa bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘aniyeva N. “O‘zbek xalq og‘zaki ijodi.” – T.: Fan, 2002.
2. Qodirova Z. “O‘zbek folklorida mifologik obrazlar.” – T.: O‘zbekiston, 2015.
3. Shomahmudov H., Mamarasulov B. “O‘zbek adabiyoti tarixi.” – T.: O‘qituvchi, 2005.
4. Vamberi A. “Markaziy Osiyoga sayohat.” – T.: Sharq, 1992.
5. Sagdullayeva N. “Adabiyotshunoslik asoslari.” – T.: O‘zbekiston, 2010.